De Goereese kerk

Hervormde Gemeente
Goedereede

Hoe het (ongeveer) begon

Goedereede ontstond als dorp op de rand van de oud(st)e polder van het kleine eiland, de polder “de oude Oostdijk”, met de aanleg waarvan, zo vermoedt men, vóór 1065 was begonnen.

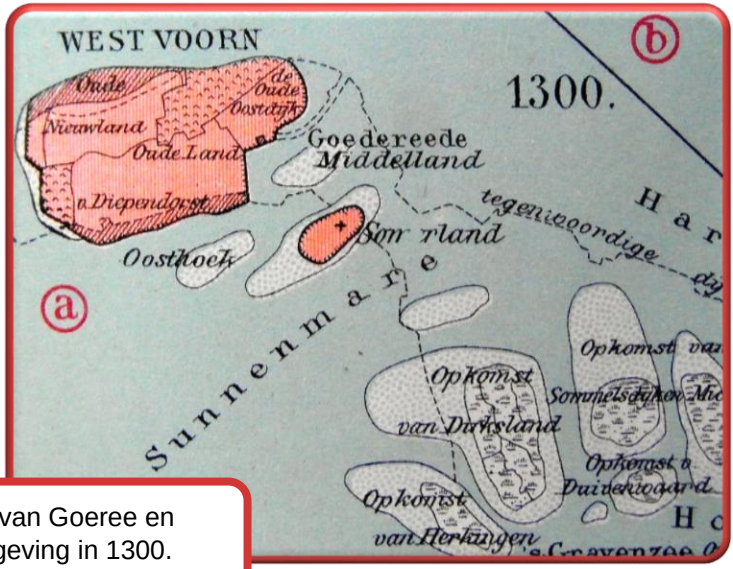

De situatie van Goeree en directe omgeving in 1300.

Het lag op een eiland, dat voortdurend door aanslibbing groeide, maar ook, na bijvoorbeeld stormen, afkalfde. Achter de duinenrij woonden vissers en landbouwers. Het weidse Zeelandse land, dat niet door duinen beschermd werd, bestond uit een waterlandschap van kwelders.

Vanaf de 15e eeuw werden deze ingepolderd en ontstond er een landschap van polders, omringd door dijken. Aldus ontstonden de vertrouwde eilandgroepen Goeree-Overflakkee, Schouwen-Duiveland, etc.

Wat er op het eiland “Goeree” vóór het jaar 1000 gebeurde, is onbekend. Het was onderdeel van dat, zich bewegende, eilandenrijk in de delta van de drie rivieren, de Schelde, de Maas en de Rijn.

Het dorp Goeree was klein en kreeg rond 1300 een kerkje, dat ergens in de huidige Catharinastraat gestaan heeft. Het behoorde toen tot de parochie van Ouddorp. Het kerkgebouw was gewijd aan de heilige Catharina, een 4e-eeuwse helpster in nood.

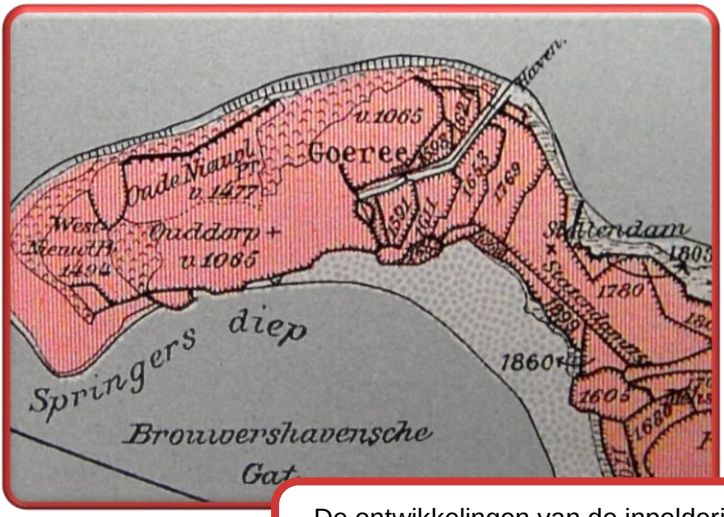

De ontwikkelingen van de inpoldering van Goeree en haar achterland met de jaartallen van de inpolderingen van de thans bestaande polders.

Hervormde Gemeente
Goedereede

De welvaart breekt aan

Al gauw werd er een tweede kerkje, gebouwd. Dat werd gewijd aan de 13e eeuwse heilige Elisabeth, ook een helpster in nood. Maar toen was Goedereede al welvarend en door de landheer Geraert van Voorne in 1312 tot stad verheven. Goeree kreeg het monopolierecht van het houden van een weekmarkt; het regelde de rechtspraak over de stadsburgers en mocht de stad ommuren. Door de gunstige ligging aan de zee trok het handel, visserij en nijverheid aan.

De grootste welvaart bereikte de stad in het midden van de 15e eeuw. De toenmalige landheer Frank van Borsselen verhief de stad Goeree in 1453 tezamen met de buurtschap de Oostdijk tot een zelfstandige katholieke parochie en nog in hetzelfde jaar begon men met de bouw van een nieuwe grote ook aan de heilige Catharina gewijde kerk. Het werd een groot gebouw.

Oorspronkelijk was het een éénbeukig (rechthoekig) oost-westgericht bouwwerk. Het altaar stond in het oostgedeelte (dat is de huidige ingang). Omstreeks 1467 begon men met de bouw van een stevig gefundeerde toren. De ambitie was een grote van verre zichtbare toren te bouwen. Bovendien breidde men het kerkgebouw aan de noordkant uit met een zijbeuk, zodat de kerk inwendig een rij pilaren kreeg. De toren stond eerst los van de kerk. Uiteindelijk werd de kerk zo groot dat hij aansloot op de toren.

In 1482 woedde er een grote stadsbrand. Vele houten huizen gingen in vlammen op.

Een schets van de kerk in al zijn bouwfases. Het gele deel is de huidige situatie.

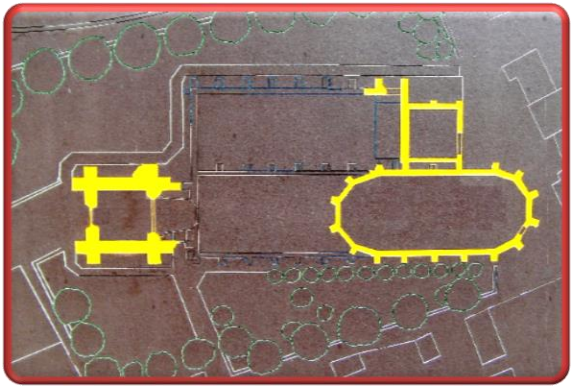

De hoofdkerk bleef gespaard. En men bouwde verder, totdat er 14 altaren waren, gewijd aan allerlei heiligen, die inspireerden tot goede daden. Er waren twee orgels, een grote voor de begeleiding van de wekelijkse kerkdiensten en een kleine ten behoeve van het kerkkoor. In 1514 en 1516 werden beide orgels vernieuwd, zo meldt de chroniqueur.

Een latere paus wordt pastoor van Goedereede

In die tijd was Adriaan Floriszoon Boeyens (1459-1523), zoon van een Utrechts timmerman, sinds 1496 pastoor van de Goereese parochie. Hij woonde niet in Goedereede. Voor hem was het een sinecure, een ambt, dat hem geld opleverde, maar waarvoor hij niet werd geacht zich al te veel in te spannen. Maar zijn naam werd wel voor altijd verbonden aan de stad Goedereede. En hij werd een groot man: leraar, raadsheer en minister-president van de Spaanse keizer Karel V. In 1517 werd hij kardinaal en in 1522 paus Adrianus VI.

Impressie van Adrianus VI als paus. Dit standbeeld staat bij de toren van Goedereede. In zijn handen houdt hij de tekenen van zijn waardigheid vast.

Aan de voet van de Goereese toren staat een standbeeld van hem, uitgebeeld als een ernstige, toegewijde Godsman. Zijn opvolgers zijn heel wat minder illuster. Maar die zetelden wel in de stad. Zijn directe opvolger van 1515 tot ca 1518 was Egidius van Londerzeel, een magister. Zijn grafzerk ligt als de zogenaamde priesterzerk in het midden van de kerk onder de middenbanken ter hoogte van de huidige consistorie-ingang.

De zerk van het graf van Magister van Londerzeel, pastoor van Goedereede.

Het is een grote gotische plaat met op de hoeken de symbolen van de vier evangelisten en in het midden een afbeelding van de priester, gekleed in een lang geestelijk gewaad en in zijn handen een miskelk.

De welvaart voorbij en Doperse invloeden

Maar met de stad ging het niet goed. De welvaart nam af, omdat de vaargeul van de Noordzee tot het stadje dichtslibde. Men kwam niet meer zo gemakkelijk in de stad. De stadsraad boette ook aan belang in. Sinds 1531 was men niet meer aanwezig bij vergaderingen van de Staten van Holland. De stad Den Briel was veel belangrijker. Hooguit fungeerde het Goereese gat als verzamelpunt van vloten, die de wijde wereld verkenden. Zo zien we Goeree tweemaal vernoemd worden door Hollandse ontdekkingsreizigers. Voor de kust van Guinea (West-Afrika) ligt het eiland Gorée. Dat kreeg die naam in de 16e eeuw en ten zuiden van Vuurland in het zuidelijke puntje van Amerika ligt een beschutte baai, die ook nu nog Ponte Gore heet. Daar voer in 1624 de Nassausche vloot, die in 1623 vertrokken was uit het Goereese gat.

In de 16e eeuw zorgden de Mennonisten, oftewel de doopsgezinden voor rumoer in het land. Ze kregen ook in Goedereede invloed, al bleef die beperkt. Zo legt de pastoor van Goedereede Jan Joosten in 1527 zijn priesterambt neer en wordt Dopers predikant te Amsterdam. Maar het blijft rustig. Wellicht speelt daarbij het feit, dat Goedereede moeilijk te bereiken was, een belangrijke rol. Maar in 1568, twee jaar na het jaar dat Holland gebukt ging onder de beeldenstorm, toen de katholieke kerk openlijk werd aangevallen, wordt het stadsbestuur van Goedereede naar Den Haag ontboden om zich te verantwoorden voor de geringe betrokkenheid van de bevolking op de katholieke religie. Vele kinderen worden niet meer gedoopt. De ouders laten zich daartoe ook niet overhalen. En de pastoor voelde zich niet veilig en verliet de stad. De mennonieten hadden hier hun aanhang en hun invloed was merkbaar.

Goedereede wordt protestant

Op 1 april 1572 verloor de Spanjaard Alva zijn bril, oftewel werd de stad Den Briel door de geuzen ingenomen voor Willem van Oranje. De reformatie begon op Voorne en Putten en breidde zich uit naar de eilanden Goeree en Flakkee. En weer vluchtte de pastoor van Goedereede, toen een zekere Jacob Doens, de stad uit, omdat hij zijn leven niet zeker was. Goedereede werd protestant. Toen brak er voor het verarmde Goedereede een zware tijd aan.

Echt goede leiders waren er niet. Toen in april 1574 de eerste classisvergadering te Den Briel werd gehouden, was Goedereede vertegenwoordigd door zijn predikant Albertus Allardi, maar hij was de enige van Goeree en Flakkee.

De predikanten direct na de reformatie in 1574, vermeld op het predikantenbord.

Albertus Allardi had zich waarschijnlijk zelf benoemd tot predikant van Goedereede. Hij was afkomstig uit Alkmaar, waar hij Franciscaner monnik was. In een op rijm gestelde predikantenlijst van Goedereede wordt hij als volgt beschreven:

“Aelbrecht had de kap begeven
en verliet het monniks leven
en heeft, als eiste het zijn plicht
de zuivere godsdienst hier gesticht”.

Toen twee predikanten van de classis naar Goedereede kwamen om hem te examineren, troffen ze hem aan in dronkenschap met zijn gezin in grote wanorde om hem heen. Hij werd in 1577 afgezet. Dat gebeurde toen regelmatig. Het was moeilijk om de Hervormde Kerk op te bouwen. Na 1600 keerde het tij in Goedereede. In 1607 werd Nicolaas Dammius als predikant verbonden aan de Hervormde gemeente Goedereede. Hij was een geletterd man, had gestudeerd in Leuven en was hoogleraar latijn en retorica in de pas opgerichte universiteit van Leiden geweest (van 1575-1579). Hij bleef tot zijn emeritaat in juni 1616.

Een scheuring dreigt

Hij werd opgevolgd door de net afgestudeerde 24 jarige predikant Ds. Adrianus Romanus (Romijn). In het land woedden toen de twisten tussen de remonstranten en contraremonstranten. Ds. Romanus was remonstrant. Het leidde in Goedereede tot een forse strijd, die bijna een kerkelijke scheuring teweegbracht. Een half jaar is de kerk gesloten. Uiteindelijk moest Ds. Romanus de stad verlaten. De kerkenraad koos voor de contra-remonstrantse leer, die door de Dordtse synode van 1618 in de formulieren van enigheid werd vastgelegd. Achter de namen op het predikantenbord in de kerk, gaat menig verhaal schuil.

Melding eerste steenlegging van de huidige kerk op 28 juni 1708.

Hervormde Gemeente
Goedereede

Het kerkgebouw vervalt. Een nieuw gebouw

Het kerkgebouw was te groot voor de kleine gemeenschap, waarvan het huizenaantal (circa 160 huizen) tot na de tweede wereldoorlog nauwelijks veranderde. Slechts enkele huizen waren van steen en het kerkgebouw was in verval. In 1631 werd met subsidie van de Staten van Holland de bouwvallige kerk gerepareerd. In 1695 besloot men tot afbraak van de kerk en tot de bouw van een nieuw Godshuis. Er werd alle moeite gedaan om de financiering van de bouw van de kerk rond te krijgen. Dat lukte het stadsbestuur pas in 1708. De Staten van Holland gaven toestemming om een loterijlening te organiseren. Ook de verkoop van het oude kerkinterieur en het hergebruik van stenen hielp mee, om de financiering rond te krijgen. Het was de hoogste tijd, want stormen rond 1700 deden dak en muren instorten, zodat een steeds kleiner gedeelte van de kerk kon worden gebruikt.

Het kerkje werd gebouwd in een hoek van de grote kerk. Het werd een eenvoudige protestantse kerk met alles gericht op de kansel, die in het westdeel van de kerk werd gezet. De westkant was gelijk aan de oostkant, waardoor het een compacte intieme indruk maakt. De vloer was een zerkenvloer, waaronder de graven lagen en na het overlijden van een gemeentelid een graf gedolven werd. Op de zerken stonden de stoelen.

De galerij werd pas gebouwd in 1760, toen er behoefte was aan meer zitplaatsen.

De kerk was en werd steeds meer een factor van belang voor de Goereese samenleving. We zien, dat in de 18e eeuw en direct na 1800 het kerkzilver (avondmaalszilver en doopvont) door gemeenteleden werd gegeven of nagelaten. In 1796 werd de kansel vernieuwd. Van een orgel was toen geen sprake. Een voorzanger gaf de toonhoogte en de melodie aan.

Neogotiek in Goedereede

In het begin van de 19e eeuw onderging Goedereede een korte bloeitijd. Dat is te zien aan de huizen aan de Noord- en Zuidzijdehaven. De gevels werden aangepast. Ook het voormalig raadhuis (nu kantoor woningbouwvereniging), gelegen naast hotel restaurant “de Gouden Leeuw”, ziet er robuust en voornaam uit. Het is gebouwd in 1852. De kerk bleef niet achter. In 1862 kreeg het een facelift. Over de stenen zerkenvloer werd een houten vloer gebouwd. Daarop kwamen de nu nog aanwezige banken met neogotische versieringen.

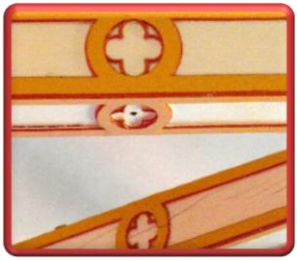

De neogotische versieringen uit 1862, respectievelijk de achterkant van het leesblad van de katheder, de sierbekleding van de balken en de zijkanten van de banken.

De ramen kregen fraaie omlijstingen en de balken werden “bekleed” met ornamenten. De pilaren onder de galerij werden vervangen. Ook werd er een orgelfront gebouwd, dat staat er nu nog.

De kerk krijgt zijn eerste “orgel”

Geld om een kerkorgel te kopen was er blijkbaar niet. Naar verluidt, werd er een harmonium achter het orgelfront op de galerij geplaatst. Het was het eerste orgel in de kerk van 1708.

Wellicht wekte dat ergernis. In 1928 schreef een vooraanstaand kerklid, David Lodder, dat het orgel geen goed kerkorgel was. Hij had contact opgenomen met de firma Koff & Zonen, een orgelbouwer te Utrecht, die een pneumatisch orgel met 2 klavieren en pedaal kon bouwen. Hij wilde het aan de kerkgemeenschap schenken. De notabelen en kerkrentmeesters aanvaardde deze gift zeer gaarne.

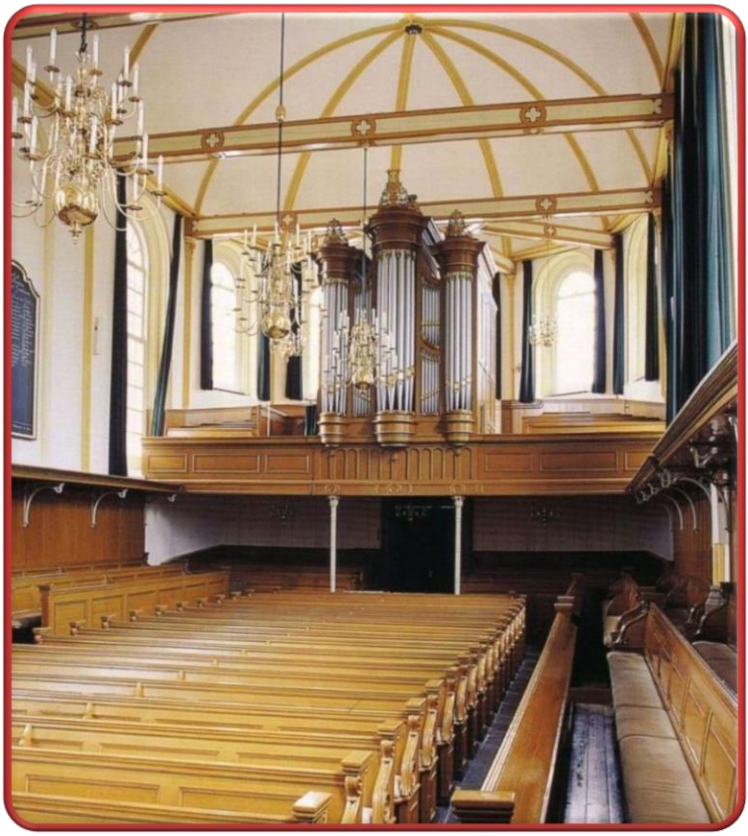

Een half jaar later werd het orgel in gebruik genomen. Naast de organist was er ook een trapper nodig, die de balgen van het orgel op evenwichtige wijze in beweging bracht. Maar toen direct daarna Goedereede werd aangesloten op het elektriciteitssysteem, bood de heer Lodder ook nog aan om in het orgel een elektrische windmachine te bouwen. Dit maakte de trapper overbodig. De trapinstallatie bleef echter, wat bij stroomuitval later zijn dienst meer dan eens bewees.

Hervormde Gemeente
Goedereede

De 20e eeuw en de watersnood

Foto, genomen van Goedereede na de watersnood van 1 februari 1953. Het hoger gelegen kerk- en torenperceel was toen al drooggevallen en huidig zicht vanaf de toren van Goedereede.

In de 20e eeuw was de Hervormde Gemeente twee maal langdurig vacant: van 1926 tot 1936 en van 1946 tot 1959. Het kerkgebouw verkeerde steeds meer in een slechte staat van onderhoud.

Dat werd verergerd door de watersnoodramp van 1 februari 1953. Toen stond in de kerk enige tijd drie kwart meter zout water. Hierdoor werden muren, vloeren, leidingen van de centrale verwarming enz. aangetast. Vele bereikbare plaatsen zijn toen van zout gezuiverd. Achter betimmeringen en lambriseringen ging de zoutaantasting ongestoord door met alle gevolgen van dien. Een grondige restauratie was noodzakelijk. Er werd een plan gemaakt en het lukte dit gefinancierd te krijgen.

De restauratie. Reveil

De restauratie gebeurde grondig. De houten vloer werd opgebroken en de grafzerken weer ordelijk teruggelegd op de plaats waar ze oorspronkelijk (ongeveer) lagen. We zien nu zo'n 136 grafstenen, waarop de namen te lezen zijn van vooraanstaande en van gewone burgers van Goedereede. Sommige grafplaten zijn eenvoudig, andere fraai en groot.

De grafzerk van Adriaen Leonarts de Vogel van Spreeuwesteyn, burgemeester en dijkgraaf, die stierf op 12 februari 1617, hergebruikt door Flip. P den Eerzaamen, die stierf op 10 september 1792. De zerk ligt achterin de kerk onder de middenbanken recht voor de ingang.

Verschillende grafstenen van vóór 1708 zijn –zo blijkt – hergebruikt.

In de ruim twee eeuwen, dat de kerk tot 1795 tevens als begraafplaats fungeerde zien we op de vloer veelvuldig de namen van Boogertman, den Eersamen, Goekoop, Hollaar en Witte. Bij onderzoek blijken sommigen doopsgezind te zijn geweest.

De beschildering van banken en lambriseringen werd opnieuw uitgevoerd als zogenaamd gehout werk. Zo waren ze ook oorspronkelijk bewerkt.

Naast de kerk, staat een gebouwtje, dat bij de bouw van de kerk in 1708 van de oude kerk was blijven staan. Het was toen een timmerwerkplaats en opslagruimte geworden. Deze ruimte werd bij de kerk getrokken en ingericht als consistoriekamer.

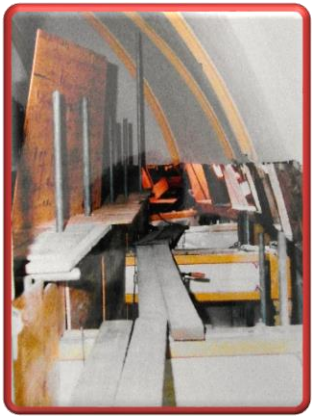

De restauratie gebeurde grondig. Afgebeeld het dak en de ruimte boven het kerkplafond.

Het gebouw kwam er mooi uit te zien. De neogotiek van de 19e eeuw werd bewaard. De predikantenborden zorgden ervoor, dat de geschiedenis middels de namen van de predikanten bewaard bleef.

De kerkgemeenschap kreeg na de komst van Ds Reinier van Kooten een reveil. Velen deden in die jaren belijdenis van het geloof. Op de zondagmorgen werden er twee diensten gehouden, omdat de kerk te klein werd. Zelfs werden er plannen gemaakt om de kerk tot de toren te vergroten. Uiteindelijk werd dat niet gerealiseerd.

Hervormde Gemeente
Goedereede

De doorstart.

In 2004 werd een groot deel Hersteld Hervormd.

Het laatste deel van het predikantenbord.

En nu: Iets terzijde van het centrum van het stadje Goedereede staat al meer dan drie eeuwen op een hoger deel van het stadje de Hervormde Kerk.

Ze huisvest een levendige christelijke gemeente, die er trots op is het kerkgebouw te mogen beheren als Godshuis en als monument in het monumentale stadje Goedereede.

Aad den Hertog - juni 2017.

HERVORMDE GEM. GOEDEREEDE
JOH. 1:5